

Allmän SiS-rapport
1997:6

Att arbeta med flickor på institution

Att tillgodose flickors särskilda behov
av behandlingsinsatser

Av Weddig Runquist

Att arbeta med flickor på institution

Weddig Runquist

Rapport 1997:6

Förord

Statens institutionsstyrelse angav redan i sin första verksamhetsplan (1994/95) att det inom den nya myndigheten skulle ske en särskild satsning på att utveckla särskilda vårdformer för flickor som är placerade på särskilda ungdomshem. Arbetet med att differentiera vården för flickor har fortgått sedan dess.

Bakgrunden till denna satsning är den ökade kunskapen och insikten om att § 12-vården tidigare var dåligt anpassad efter flickornas särskilda behov. Flickorna var ofta i minoritet på de pojkdominerande institutionerna. Len rapport från Stockholms läns landsting 1987 konstaterade chefspsykolog Sven Forsling — sedermera grundare av och föreståndare för det särskilda ungdomshemmet Stall Frossarbo utanför Uppsala — att många av flickorna i de pojkdominerande behandlingsgrupperna fick lite utrymme att bearbeta sin egen problematik och tvingades ofta träda tillbaka för pojkarna.

För enbart några år sedan fanns det endast en enda renodlad flickinstitution bland de särskilda ungdomshemmen — Brättegården, vilken för övrigt hade startat sin verksamhet redan i slutet av 1930-talet. I början av 1997 finns det fyra institutioner (Brättegården, Stall Frossarbo, Solgården, Ljungaskog) som enbart har platser avsedda för flickor. Särskilda behandlingsavdelningar för enbart flickor finns på ytterligare fem särskilda ungdomshem (Vemyra, Bergmansgården, Hammargården, Råby/Öved och Lövsta skolhem). Under 1997 startar ytterligare en institution (Lunden) en avdelning för enbart flickor.

Men satsningen har inte enbart tagit sikte på en differentiering av vården. Lika viktigt har varit de särskilda utbildningsinsatser som fortlöpande sker, anpassningen av exempelvis lokaler och fritidsaktiviteter efter flickors behov, aktiv satsning på eftervård som svarar mot flickors behov, o s v. Inom SiS har det också utvecklats ett nätverk när det gäller vården av flickor, vilket leds av institutionschefen vid Brättegården.

I föreliggande rapport har ambitionen varit att låta fem av dessa institutioner komma till tals och förmedla sina erfarenheter och kunskaper när det gäller den vård och behandling som är inriktad mot flickor. Inom FoU-enheten ser vi det som väsentligt att dessa erfarenheter förmedlas till både andra institutioner inom SiS, och även till de olika samarbetspartners som SiS samverkar med när det gäller dessa ungdomar.

Författare av rapporten är Weddig Runquist, socionom och frilansskribent. Kerstin Söderholm Carpelan

Kerstin Söderholm Carpelan

FoU-enheten

Brättegården: "Frihet inom slutenheten"

Historisk tillbakablick

Det finns inom Statens institutionsstyrelse (SiS) ett antal institutioner och avdelningar som enbart har flickor som sin målgrupp. Av dessa institutioner är Brättegårdens skol- och behandlingshem utanför Vänersborg den största med 27 platser.

Brättegården är inte enbart den största flickinstitutionen till antalet elevplatser. Det är också den äldsta av alla flickinstitutioner och därmed bärare av decennier av erfarenhet när det gäller behandling av flickor.

Brättegårdens historia går tillbaka till 1939 när institutionen startade sin verksamhet som skolhem för "vanartiga flickor". Skolhemmet var ett direkt resultat av 1937 års skyddshemsreform som bl a innebar att staten 1938 övertog huvudmannaskapet för dessa hem. Brättegårdens namn har en intressant historisk anknytning; det anspelar på Vänersborgs föregångare som stad, Brätte, till vilken bl a skolans nuvarande ägor var upplåtna av kronan (staten). Alla flickor intelligenstestades före placeringen och på Brättegården hamnade de flickor som hade en IQ på minst 100. Den bakomliggande tanken var att mer intelligenta elever skulle hindras från att utnyttja de mindre bemedlade. På detta sätt fick Brättegårdens flickor ofta avsevärt bättre utbildning än kvinnor i övriga samhället.

I ett tidigt skede utvecklades Brättegården till ett skolhem för äldre flickor som inte var skolpliktiga (s k hemskola). Genom 1946 års reform slopades benämningen skyddshem och ersattes av ungdomsvårdsskola såsom en gemensam benämning för både skolhem, yrkesskola och hemskola.

Brättegården blev en yrkesskola med bl a folkhögskolekurser och med en enkel kontorsutbildning. Tanken bakom denna teoretiska utbildning var "att utvidga synkretsen och intressena" hos flickorna, för att citera Anna-Stina Åkerblom, legendarisk rektor under perioden 1952 - 69. "flickorna var visserligen begåvade", anmärker förra rektorn, "men deras skolkunskaper var bristfälliga. Vi ville lära eleverna att arbeta och tänka självständigt och arbeta i grupp", skrev Ann-Stina Åkerblom inför Brättegårdens 50-års jubileum 1989.

Praktisk utbildning förmedlades genom kök, slöjd, vävning och tvätt — "kunskaper som för många elever fick stor betydelse då de gifte sig tidigt och fick egna hem", konstaterar Anna-Stina Åkerblom.

Kriterierna för att bli placerad på denna typ av skyddshem var väsentligt annorlunda då än vad fallet är idag. På 1930- och 40-talen uppmärksammades frågan om ungdomars sexualitet och "sedeslöshet" både i den allmänna debatten och i olika statliga utredningar. För flickor var det ofta tillräckligt med några enstaka tillfälliga förbindelser för att de skulle bli stämplade som vanartiga, konstaterar professor Roger Qvarsell i SiS forskningsöversikt *Vård av*

ungdomar med sociala problem (LiberUtbildning, 1996). Anna-Stina Åkerblom berättar att det "ofta räckte med att vara född utom äktenskapet för att de sociala myndigheterna skulle få ögonen på fickan" (*SiStone nr 1/1995*).

I mitten av 1970-talet förändrades behandlingen radikalt på Brättegården. En ny ledning för verksamheten tillträdde 1969 samtidigt som det blev allt vanligare att missbrukande fickor placerades på Brättegården. Det var en helt ny situation för personalgruppen, som den varken var förberedd eller utbildad för att hantera. Det inre arbetet hade inte ändrats i takt med att klientgruppen förändrades. Följden blev att behandlingen var "i upplösningstillstånd" i början av 1970-talet, minns Stefan Hansson, avdelningsföreståndare på Stranden och som har tjänstgjort på Brättegården sedan hösten 1973.

En ny institutionschef tog över 1976 och initierade att Socialstyrelsen med dess dåvarande chefspsykolog Ragnar Schultze utbildade personalen i nya behandlingsstrategier för jagsvaga klienter. Detta innebar för Brättegårdens del, berättar institutionschef Bo Olsson, att man satte upp "staket" runt verksamheten i form av klara och tydliga regler och normer för att därmed åstadkomma en fast struktur i behandlingsarbetet. Tydlighet och konsekvens var och är viktiga inslag i mötet med de enskilda eleverna.

För personalen på Brättegården är det en självklarhet att just Brättegården skall vara enkönad institution. Pojkar och flickor skall inte vistas på samma institution. "Detta förhållningssätt stöds också av att flickor som är jagsvaga ofta har mycket störda relationer till pojkar och män", säger leg psykolog Lars Johansson. Marina Bengtsson, avdelningsföreståndare vid Viken fyller i: "Vår uppgift är att lära fickorna problemlösning. Då ska inte heller problemen finnas inbyggda i institutionen". Tvåkönade institutioner är nästan undantagslöst till flickornas nackdel, anser Marina. "De kommer i underläge och riskerar att bli undergivna för att vara pojkarna till lags", framhåller hon vidare.

Brättegården av idag

Brättegården består idag av fem avdelningar och fyra träningslägenheter. Höjden är en låsbar intagnings- och åtgärdsavdelning som fr o m 1997 också fungerar som akutavdelning för västra regionens behov. Lunden är en låsbar behandlingsavdelning. Övriga avdelningar — Viken, Ången och Stranden — är öppna behandlingsavdelningar. Viken kommer dock successivt att göras om till en låsbar avdelning, vilket skall vara genomfört senast vid årsskiftet 1997/98 (se vidare nedan).

Målgruppen är flickor som är mellan 14 och 18 år och som har en psykosocial problematik med inslag av drogmisbruk och kriminalitet. Under de senaste åren har genomsnittsåldern ökat och idag är den drygt 17 år. Denna åldersökning innebär samtidigt en ganska stor förändring av elevgruppens bakgrund, säger Bo Olsson, institutionschef vid Brättegården. "De flickor som vi idag tar emot har i större utsträckning hunnit att etablera sig som avvikare", säger han. Medelvärdtiden budgetåret 1995/96 var 13 månader för de flickor som skrevs ut efter avslutad behandling (1994/95:22 mån).

Geografiskt kommer nästan hälften av flickorna från västra regionen, cirka 25 procent från Skåne (företrädesvis Malmö) samt en lika stor andel från Stockholmsregionen. Samtliga elever på avdelningen Lunden kom 1996 från Stockholmsområdet.

Elever med invandrarbakgrund uppgår till cirka 30 procent. Olika åtgärder vidtas för att förbättra vården för denna grupp av flickor. Brättegården samarbetar sedan några år tillbaka med Invandrarcentrum i Trollhättan för att öka institutionens kulturkompetens inom detta område. Brättegården disponerar bl a en hemspråklärare i arabiska. Skolan anordnar olika teman om ungdomarnas hemländer. Ången har inom ramen för SiS föräldraprojekt börjat samarbeta med föreningen Sveriges invandrare mot narkotika (SIMON).

Miljöterapeutisk grundsyn

Behandlingsarbetet på Brättegården sker utifrån en miljöterapeutisk grundsyn. Det saknas en entydig definition av detta begrepp. På ett övergripande plan innebär begreppet miljöterapi att "institutionens emotionella klimat är gynnsamt för behandling och att alla medarbetare deltar i denna behandling", konstaterar Bertil Sundin i sin bok *Individ, institution, ideologi (Aldus, 1970)*. Men, framhåller samma författare, vad det innebär konkret är mycket diffust.

Tidigare har miljöterapi betraktats som en behandlingsform, men enligt en del bedömare är det mer korrekt att se miljöterapi som ett samlingsbegrepp för ett sätt att organisera behandlingsarbetet. Utifrån sistnämnda synsätt kan miljöterapi definieras som "en systematisk utformning av miljön så att den erbjuder möjligheter till en aktiv medverkan av alla deltagare i behandlingsarbetet".

I den klassiska antologin *Miljöterapi (Aldus, 1969)* pekar författarna på vissa karakteristiska egenskaper; det rör sig om en behandlingsavdelning "vars miljö som helhet och i sina delar strävar att vara så lik vardagssamhället runt om som möjligt, men som skiljer sig från samhället omkring genom en högre grad av inbyggd trygghet, säkerhet och flexibilitet med hänsyn till enskildas känslomässiga behov". Detta innebär att personalen finns och verkar i ungdomarnas vardag. För personalen krävs en medvetenhet om "den psykologiska innebörden av vad som sker i varje liten del av miljön.

I en konferensrapport (1996-05-03) från Socialpedagogiskt centrum vid Vårdhögskolan i Vänersborg, ansåg deltagarna att "ett strukturerat tänkande runt det dagliga livet" var ett kännetecknande och specifikt drag för miljöterapi.

Av en bra miljöterapeut krävs, betonar Erik Larsen i sin skrift *Miljöterapi och arbetsmiljö (SiSrapport 1997:2)*, både en förmåga att visa närhet och hålla en nödvändig distans. Terapeuten måste kunna vara personlig men inte privat.

För att kunna utvecklas i sin profession måste miljöterapeuten vara beredd att arbeta med sig själv. Det finns annars en uppenbar risk att personalen känner det som ett personligt misslyckande, om de inte märker någon framgång för sina terapeutiska försök. Terapeuten måste också förstå, att "de ungas vrede och besvikelse inte nödvändigtvis är riktade mot dem, utan kan vara ett uttryck för de ungas tidigare besvikelser och nederlag" (Larsen, 1997). En viktig utmaning för terapeuten är därför att motverka de ungas uppfattning om dem som onda och opålitliga. Lyckas miljöterapeuten med detta finns goda möjligheter att den unge utvecklar positiva inre bilder av vuxna. För att undvika att hamna i ett behandlingsmässigt dilemma och för att kunna bearbeta sina egna känslor gentemot elevgruppen, deltar personalen på Brättegården kontinuerligt i extern handledning.

Behandlingsfaser

Behandlingen på Brättegården delas in i tre olika faser:

1. Inledningsfas — anknytning och relationsuppbyggnad m m (0-6 mån).
2. Behandlingsfas — utbildning och utveckling samt bearbetning (6—18 mån).
3. Utslussningsfas — separation och avslutning (avslutande 6 mån).

Under vistelsen på Brättegården har varje elev en manlig och en kvinnlig kontaktperson. Dessa har bl a till uppgift att bygga upp en tillitsfull och positiv relation till berörd flicka. Kontaktpersonerna har det primära ansvaret för kontakterna med föräldrar och övriga delar av flickans nätverk.

Flickornas bakgrund

Genomsnittsflickan på Brättegården har i tidig ålder — ofta i förskoleåldern — visat tecken på att vara socialt avvikande och ha otrygga uppväxtförhållanden. Flickorna kan ha varit dömda för våld, ha haft trasiga familjeförhållanden, komplicerade förhållanden till män till följd av sexuella övergrepp, incest eller våldtäkt eller p g a att flickan har använt sin kropp som betalning för allehanda tjänster.

Jagsvag identitet

Flertalet av de flickor som tas emot är jagsvaga, berättar Lars Johansson, psykolog vid Brättegården. Lars refererar bland annat till en artikel i tidskriften *Psykisk hälsa* om behovsanpassad behandling av jagsvaga av Ingela Thylefors och Sven Kylén. Här betonas, att väl utvecklade jagfunktioner är en förutsättning för djupa mänskliga relationer och för att kunna klara av tillvaron i dagens samhälle. "Bara en människa med en klar egen identitet vågar närma sig andra. Hon vågar bejaka andra, därför att hon har självförtroende nog att också kunna säga nej och sätta gränser. I jagstyrkan ligger förmågan att kunna vänta med behovstillfredsställelse och uppställa mer långsiktiga mål, att kunna hantera sina känslor och sin ångest, att kunna stå ut med besvikelser och att tro på den egna förmågan", framhåller Thylefors och Kylén.

Många av flickorna som placeras på Brättegården saknar denna förmåga, säger Lars Johansson. Jagsvaga har sällan eller aldrig känt sig positivt bekräftade och deras dåliga självförtroende gör dem extremt lättstöta och sårbara. De är impulsiva och vill uppnå en omedelbar behovstillfredsställelse. De har dålig förmåga att uthärda motgångar. Förmågan att skilja mellan den inre verkligheten (tankar och känslor) och den yttre (omvärlden) är bristfällig. De kan därför ha svårt att skilja mellan fantasi och verklighet. "Fantasin", skriver Thylefors och Kylén, "fungerar som en flykt undan tomhet och depression. Den ger möjlighet att förneka verkligheten och skapa en smula glädje och hopp".

Grunden för behandlingsarbetet av jagsvaga ungdomar är därför, säger Lars Johansson, att bygga upp en positiv och bärande relation till någon eller några andra människor i dennes omgivning. I en sådan relation kan identiteten utvecklas och självkänslan höjas. Den jagsvage behöver också hjälp med att förhindra impulsiva handlingar liksom stöd vid upplevd motgång eller osäkerhet. Det är också viktigt, framhåller Lars Johansson, att den jagsvages omgivande miljö är enkel och förutsägbar för att därmed underlätta en åtskillnad mellan denna och de egna tankarna och känslorna.

Alla flickor som placeras på Brättegården är dock inte i grunden jagsvaga, utan vissa av elevernas primära problem kan bestå av uttalade relationssvårigheter. Detta kan ta sig olika uttryck: eleverna vill gärna ta kommandot och agerar genom våldsinslag och hotelser gentemot personal och andra elever.

Lunden - läsbar avdelning för psykiskt störda flickor

Lunden tar sedan april 1992 emot psykiskt störda flickor. Utmärkande för dessa elever är att de har en mycket begränsad förmåga att knyta an till andra människor; de är avvisande till nära relationer. Flickorna är de mest kontaktsvaga och är därför svårast att nå fram till i behandlingssituationen. En del av flickorna har haft psykosgenombrott. "Egentligen tillhör flickorna barn-och ungdomspsykiatrins målgrupp, men eftersom de är socialt avvikande och utagerande har BUP ingen möjlighet att 'klara av' dem", säger Lars Johansson. Åtskilliga av dessa elever har många tidigare placeringar bakom sig. En del kan ha "straffat ut" sig från andra behandlingshem, som Lundens avdelningsföreståndare Per Gustafsson uttrycker saker, antingen genom att rymma, anlägga eld eller genom att vara allmänt besvärliga.

Innan Lunden startade kunde det hända att dessa flickor i princip kördes i skytteltrafik mellan Brättegården och psykiatriskt akutintag. Dessa erfarenheter låg till grund för etableringen av Lunden för drygt fem år sedan.

Lunden pendlar mellan läsbarhet och att vara en öppen avdelning. Behovet skall enligt lagen prövas individuellt. Vissa perioder kan berörd flicka klara av utåtriktade aktiviteter och socialt umgänge, medan detta inte är möjligt under andra perioder.

Personalen på Lunden har utvalts och specialutbildats för att arbeta med denna målgrupp. Samtliga har genomgått en utbildning i psykosocialt behandlingsarbete vid Vårdhögskolan i Vänersborg. Den personliga lämpligheten är A och

0 för att kunna och orka med att arbeta på denna typ av avdelning. Allvarliga incidenter har under årens lopp inträffat i form av våld och övergrepp mot personal. Personalen måste ha en förmåga att vara något av en "container", att kunna hårbärgera båda elevernas och föräldrarnas ångest och aggressioner.

Under dagtid är skolan den viktigaste aktiviteten vilket även gäller för flickorna på Lunden. En del elever går tillsammans med flickorna från de öppna avdelningarna. De som inte får lämna avdelningen går i skola inne på Lunden.

Behandlingsprinciperna är desamma på Lunden som på de öppna avdelningarna. Grunden är jagbyggande miljöterapi, men jämfört med övriga avdelningar är den mer individuellt inriktad på Lunden. Miljön kring flickan skall hindra impulsiva handlingar samtidigt som den skall vara ett stöd om hon upplever motgång eller osäkerhet. Som komplement till miljöterapi erbjuds eleverna också stödjande eller bearbetande psykoterapi.

Sedan Per Gustafsson tillträdde som avdelningsföreståndare på Lunden hösten 1996 har han börjat implementera ett familjeperspektiv i behandlingen. "Man kommer inte någon vart om man inte har föräldrarna med sig, i varje fall blir allting så mycket enklare", säger Per. Ibland kan föräldrarna var ett stort hinder för att personalen skall kunna nå fram till flickan. Ingen bestående förändring kan dock komma till stånd förrän man fått en bra relation med föräldrarna. "Ibland kan det vara mer tålmodskrävande att arbeta med föräldrarna än flickorna, men det finns ingen genväg", betonar Per Gustafsson.

Höjden - intagnings-, service- samt akutavdelning

Höjden förser vid behov de öppna avdelningarna med platser på sin låsbara avdelning, exempelvis om någon av flickor rymmer. Samtidigt fungerar Höjden som en intagningsavdelning för de nyanlända eleverna som regelmässigt alltid först placeras på denna avdelning innan de slussas vidare.

För de flickor som är kontakträdde och kontaktavvisande är en sluten avdelning att föredra i det första skedet av behandlingen, eftersom denna vårdform underlättar den inledande relationsuppbyggnaden. "Den unge har där en större möjlighet", säger Lars Johansson, "att lära sig kontrollera sin impulsivitet och klara av frustationer, eftersom hon inte kan avvika. På en låsbar avdelning kan man också lättare skapa en förutsägbar miljö vilket underlättar en realitetsanpassning".

Innan Lunden startade våren 1992 fanns det på Höjden också en mindre grupp flickor som under mycket lång tid var i behov av den slutna avdelningens speciella struktur. Utåt sett var dessa mycket negativa, vilket också hade en dålig inverkan på nyintagna flickor. "Samtidigt hade de nyintagna flickorna med deras näraliggande lo gande missbruk och abstinens, oro eller förvirring, en mycket störande effekt på de långvarigt placerade på Höjden", berättar Lars. Tillkomsten av Lunden har därför inneburit att förutsättningarna för en alltigenom hög behandlingskvalitet har förbättrats avsevärt för både flickor som är i behov av långvarig placering på låsbar avdelning respektive nyintagna flickor.

Höjden består delvis av personal med ordinarie placeringar på de öppna avdelningarna men som schemamässigt är placerade på Höjden enligt ett visst givet rotationsschema. På detta sätt finns det alltid personal från samtliga tre avdelningar på Höjden, vilket innebär att det alltid finns någon personal i tjänst som flickorna känner igen. Denna modell är tämligen unik inom ungdomsvården.

Modellen med Höjden som servicestation till de öppna avdelningarna har gjort det möjligt att flexibelt placera respektive flicka på låsbar eller öppen avdelning utifrån hennes behov. "Detta är en kostnadseffektiv lösning", säger Bo Olsson, "eftersom eleven inte upptar en avsevärt dyrare plats på en låsbar avdelning, när behov inte föreligger". Och han tillägger: "Dessutom är detta ett arrangemang som överensstämmer med den särskilda lagstiftning som anger att elev endast undantagsvis och efter särskilda beslut kan vistas på låsbar avdelning längre tid än två månader".

Majoriteten av de flickor som vistades på Höjden under 1996 utgjordes av elever som återkommit efter avvikning och aktivt missbruk. Inslag av överfall på personal, hot om våld, försök till mordbrand och våld mellan eleverna har förekommit. "Det är olämpligt att blanda en nyinskriven flicka med de ofta äldre flickorna som har en svår och tung problembild", säger Bo Olsson. De nya flickorna påverkas i en klart negativ riktning. Fr o m 1997 förändras denna situation till det bättre när Viken successivt görs om till en låsbar behandlingsavdelning och kan ta hand om de elever som ständigt har utnyttjat Höjden efter rymningar och missbruk.

Från och med 1997 är Höjden också en akutavdelning för västra regionen. Behovet av en sådan avdelning har varit stort alltsedan det särskilda ungdomshemmet Solgårdens akutavdelning i Falkenberg gjordes om till en utredningsavdelning hösten 1996. Ett visst antal platser kommer därför att reserveras för akutplaceringar.

Öppna avdelningar

De tre öppna avdelningarna är belägna i var sin stuga på området och har kapacitet för vardera fem flickor. Under 1997 görs Viken successivt om till en låsbar avdelning i syfte att bli minska antalet rymningar. Orsakerna till den ökade rymningsbenägenheten redovisas mer utförligt nedan.

Personalstaben på de öppna avdelningarna består av en avdelningsföreståndare, en bitr avdelningsföreståndare och fem behandlingsassistenter.

Behandlingen drivs enligt utvecklingspsykologiska och miljöterapeutiska riktlinjer. Målsättningen med verksamheten är:

att genom skolundervisning ge eleverna grundskolekompetens

att genom undervisning och social träning förbättra elevernas förutsättningar att klara sig i samhället

att höja motivationen inför arbete och studier

att förbättra elevernas fysiska och psykiska status

att skapa möjligheter för eleverna att få en meningsfull fritid.

Brättegården har gamla anor som skolhem. Skolan spelar en viktig roll i den dagliga verksamheten. Eleverna går i skola på heltid. Undervisningen sker i små grupper om 2 - 4 elever och är anpassad efter varje enskild elevs förmåga och behov. Undervisningen består både av teoretiska och praktiska moment. Målsättningen är att varje elev som inte har slutbetyg från grundskolan skall ges möjlighet att klara av sin grundskolekompetens på Brättegården. De elever som redan har denna kompetens ges möjlighet att komplettera sina kunskaper alternativt förbereda gymnasiestudier.

Ängen - specialiserad på familjearbete

Ängen deltar sedan hösten 1995 i SiS särskilda föräldraprojekt under ledning av projektledaren Martha Kesthely.

Målsättningen är dels att de medverkande avdelningarna systematiskt skall arbeta utifrån ett familjeperspektiv och aktivt integrera föräldrarna i behandlingsprocessen. Deras medverkan skall vara ett naturligt inslag. Ett annat viktigt syfte är att involvera Hassela, II Föräldraföreningen Mot Narkotika (FMN) och SIMON i olika aktiviteter på institutionen. Föreningarna skall också vara ett stöd för föräldrarna under och efter behandlingen.

Inom personalgruppen fanns det vissa farhågor hur man skulle kunna arbeta med dessa föräldrar på ett framgångsrikt sätt:

— hur ska vi få med föräldrarna

— vad har de gemensamt

— vad har de för intresse av att träffa varandra

— det enda gemensamma är att de har ett barn på Brättegården.

Studiebesök på bl a Hammargården och Maria Ungdom tog ner personalen på jorden. Personalen fick klart för sig att den gemensamma basen är mer än tillräcklig. Man fick också med sig budskapet, att det i grunden inte finns några hopplösa fall. Den tidigare osäkerheten har nu försvunnit. All personal ser fram emot föräldraträffarna. Det är nu mer accepterat på hela Brättegården att Ängen är involverad i föräldraprojektet.

Tidigare fanns det en viss skepticism att blanda in föräldrarna alltför mycket, eftersom man tyckte att det då ofta blev besvärligare. Och ännu värre var det med föräldrar som hade en förmåga att ställa krav, kritisera, ifrågasätta! Tidigare kunde man med ord påstå att föräldrarna var en viktig resurs, men sedan gjorde personalen ändå som man själv ville. Synen på föräldrar har förändrats undan för undan.

"Det viktigaste som hänt är att personalen har fått en förändrad syn på familjen. Man kan inte koncentrera sig på enbart eleven och sedan glömma bort resten av familjen. Om vi inte har föräldrarna med oss är åren på Brättegården nästan bortkastade", säger Johan Lund, avdelningsföreståndare vid Ängen sedan hösten 1996. "En varaktig förändring förutsätter att man har föräldrarna med sig, inte mot sig", säger han.

Personalens förändrade synsätt gör att flickorna kan acceptera och respektera personalen på ett annat sätt när de märker att personalen accepterar deras föräldrar. Det är viktigt att inte nedvärdera föräldrarna.

Johan berättar att man har haft två lägervistelser där både elever och föräldrar var med. Personalen lär sig mycket om samspelet mellan föräldrar och deras barn. Personalen såg skeenden som gjorde att de bättre förstod varför flickorna reagerade som de gjorde.

Samarbetet med föräldraföreningarna har precis börjat utvecklas. Under 1997 kommer man att intensifiera samarbetet.

Detta är det enda möjliga sätt att arbeta på, betonar två behandlingsassistenter på Ängen. Föräldrarna kommer att finnas med i ungdomarnas liv, medan vi försvinner efter några år, säger en i behandlingspersonalen. "Vi skall inte ha någon föräldraroll, utan snarare vara rådgivare, ett vuxenstöd. Föräldrarna och ungdomarna måste själva göra jobbet".

Viken - frihet inom slutenheten

Viken har på kort tid genomgått två stora förändringar. Sedan hösten 1996 deltar man i det av SiS finansierade utvecklingsprojektet Frihet inom slutenhet — en miljöpedagogisk läromiljö. Projektet driver avdelningen tillsammans med Socialpedagogiskt centrum vid Vårdhögskolan i Vänersborg. Syftet är trefaldigt:

1. Viken skall kombinera miljöterapi med att skapa en "miljöpedagogisk läromiljö".

2. Avdelningen görs successivt om till en läsbar avdelning för att bättre klara av flickornas behov av slutenhet.

3. Generella slutsatser och erfarenheter dokumenteras och utvärderas fortlöpande.

Ett miljöpedagogiskt lärande handlar om ett ömsesidigt lärande elev - personal. "Vi skall vara behandlare, rollmodeller och arbetskamrater med flickorna", säger avdelningsföreståndare Marina Bengtsson. Hon återkommer till ett uttalande i SiS tidskrift *SiStone* (2/96):

Behandlingen fungerar bäst när behandlaren övergår till att vara medmänniska.

Flickorna på Viken kommer inte längre att ingå i den sedvanliga skolverksamheten på Brättegården, utan den överförs istället till Viken. Under projektet har en lärare avdelats som en särskild resurs.

Genom det miljöpedagogiska arbetet vill man genom praktiskt arbete skapa en lärande miljö. Man utgår från ett ekologiskt kretsloppsperspektiv där djur och växter ingår som ett naturligt inslag, däribland skötsel av höns och får, källsortering, kompostering, odling av blommor och grönsaker. Bakning, matlagning och möbelreivering är andra inslag i det praktiska arbetet.

Under hela processen sker en fortlöpande uppföljning av verksamheten. I denna process är Elsebeth Fog från Socialpedagogiskt centrum engagerad som handledare, bollplank och forskare. "Måndag förmiddag skall veckans arbetsuppgifter struktureras och skrivas upp och på fredag eftermiddag skall vi följa upp och se vad som genomförts,

inte genomförts och ha en diskussion om anledningen till att så inte har skett. Utvärdering, respons och konsekvenser av sitt handlande är ett centralt inslag i denna läromiljö", säger Marina Bengtsson. Uppföljningen tillsammans med flickorna blir ett sätt att lära dem problemlösning där personalen får visa på olika framkomstsätt. Som projektledare och forskare kommer Elsebeth Fog att kontinuerligt intervjua både eleverna och personalen om sina upplevelser. När det gäller personalgruppen är en av frågeställningarna om man genom delaktighet i ett projekt och en process kan motverka symtom på utbrändhet hos personalen. Projektet dokumenteras både skriftligt och genom foto. Tillsammans med varje flicka iordningställer man ett personligt fotoalbum som en dokumentation och minne från deras tid på Brättegården.

Genom detta arbetssätt hoppas Viken kunna utveckla en frihet inom slutenheten samt skapa en miljö som är mer konstruktiv att stanna kvar i än att fly från, som man har uttryckt det i sin projektbeskrivning.

Träningslägenheter - en viktig del i utslussningsfasen

Lunden, Ången, Stranden och Viken disponerar vardera en träningslägenhet som finns som mindre radhus på området; dessa har tidigare använts som personalbostäder. Lägenheterna utnyttjas framför allt i utslussningsfasen för att vissa flickor skall kunna träna sig för ett eget boende. Ofta har flickorna glorifierat ett eget boende för att sedan ha svårt att hantera ensamheten i lägenheten och sedvanliga hushållsuppgifter som måste utföras.

Träningslägenheten fungerar därför som en realitetsanpassning till ett eget liv utanför institutionen.

Åtgärder för att motverka rymningsbenägenheten

Rymningar har blivit ett ökat problem på Brättegården. En av de motåtgärder som har vidtagits är som framhållits ovan, att successivt från och med 1997 öka andelen slutna platser.

Rymningarna från Brättegården motsvarade under 1994 3,6 procent av samtliga närvarodagar, vilket jämfört med genomsnittet för övriga LVU-hem är några tiondelsprocent lägre. 1995 hade dock andelen ökat till 11,1 procent vilket innebär att i genomsnitt var varje dag 2,22 elever "på rymmen". Denna dramatiska ökning ledde fram till att institutionen gjorde en ingående analys av den uppkomna situationen och utarbetade ett åtgärdsförslag för att minska rymningarna. Man kunde urskilja fem olika typer av avvikningar:

1. Eleven avviker i hopp om att kunna påverka socialsekreterare eller föräldrar att ändra på placeringen på Brättegården.
2. Elever som söker spänning och/eller använder rymningen som ett sätt att dämpa sin ångest.
3. Konflikter som utlöses eller aktualiseras under behandlingen och som institutionen inte omgående lyckas hantera.
4. Turbulens i personalgruppen på avdelningen, t ex byte av kontaktperson, personalkonflikter m.m.
5. Behandlingsmålen upplevs som oklara eller orealistiska.

Brättegårdens genomgång av bakgrundsdata visar, att en tredjedel av avvikningarna sker under inledningsfasen (0-6 månader). Bo Olsson framhåller att detta är ganska naturligt eftersom cirka 90 procent av eleverna har placerats på Brättegården just på grund av att de är rymningsbenägna och har vagabonderat. Rymningsbeteendet har fickorna alltså med sig när de anländer. Nästan hälften av rymningarna har skett under behandlingsfasen, vilket enligt Bo Olsson är oacceptabelt. Den höga andelen avvikningar under utslussningsfasen kan bero på att många flickor upplever detta som ett trauma på grund av den förestående separationen.

Enligt Bo Olsson sammanhänger den kraftigt ökade andelen rymningar under 1995 med framför allt tre omständigheter:

- De flickor som placeras genom SiS är mer rymningsbenägna än de flickor som placerades tidigare, dvs före april 1994 när staten åter blev huvudman för tvångsvården.
- Andelen slutna platser har minskat. Före 1993 var 40 procent av platserna på låsbar avdelning (8 av 20). 1996 hade andelen sjunkit till 28 procent (6 av 21).
- Genomsnittsåldern på de intagna flickorna har ökat och var under 1995 16,7 år. De äldre flickorna har svårare att knyta an till personalen jämfört med yngre flickor och behöver längre tid på sig. De har en tendens att fly när personalen kommer alltför nära.

"Detta medför sammantaget att vi oftare måste välja en vistelse på öppen avdelning där vi tidigare skulle valt en låsbar avdelning", säger Bo Olsson och tillägger: "En annan konsekvens har varit att en del flickor har placerats på öppen avdelning alldeles för tidigt vilket lett till nya avvikningar". elevgruppen som helhet, men också för den medföljande personalen. Flickorna tvingas fungera i ett socialt sammanhang där de måste lära sig att visa hänsyn till och ställa upp för varandra. Personalen kommer flickorna mycket nära och kan iakta hur de fungerar enskilt och sinsemellan. Under sommarperioden anordnar Brättegårdens pedagogiska centrum en särskild sommarskola, eftersom den ordinarie teoriundervisningen då har sommaruppehåll. Verksamheten består av många skilda aktiviteter med praktisk inriktning.

Fritidsaktiviteter - ett viktigt behandlingsinslag

Fritidsverksamheten är tillsammans med skolverksamheten något av Brättegårdens fundament. Både dessa är prioriterade områden och det är också här som Brättegården har profilerat sig och blivit ett begrepp inom ungdomsbehandlingen.

Fritidsaktiviteterna spelar en mycket stor roll i det behandlingsmässiga och miljöterapeutiska arbetet. En meningsfull fritid minskar riskerna för sysslolöshet och för att återfalla i ett destruktivt livsmönster.

Fritidsaktiviteterna ingår därför som ett obligatoriskt moment i Brättegårdens verksamhet. Eleverna bestämmer vilken typ av aktiviteter som de önskar delta i en vecka i taget. Brättegården har som ledstjärna att i största möjliga

utsträckning låta varje flicka själv få avgöra vilka aktiviteter hon vill delta i. Det är viktigt att varje flicka känner att hon trivs och har en meningsfull fritid som hon kan fortsätta med efter avslutad behandling.

Inom Brättegården har man ett eget fotolaboratorium och en egen musikstudio. Fotografering och musik är därför populära val när det gäller fritidssysselsättning. Men beroende på den enskilda elevens önskemål kan flickan också delta i aktiviteter utanför institutionen.

Särskilda läger av olika slag anordnas kontinuerligt under året — alltifrån kanot-, segel- och skidlager. Denna typ av lägervistelser har stor betydelse för både den enskilde eleven och för elevgruppen som helhet, men också för den medföljande personalen. Flickorna tvingas fungera i ett socialt sammanhang där de måste lära sig att visa hänsyn till och ställa upp för varandra. Personalen kommer flickorna mycket nära och kan iaktta hur de fungerar enskilt och sinsemellan.

Under sommartiden anordnar Brättegården pedagogiska centrum en särskild sommarskola, eftersom den ordinarie teoriundervisningen då har sommaruppehåll. Verksamheten består av många skilda aktiviteter med praktisk inriktning.

Hammargården: "Vi vill att Åsen ska uppfattas som en frizon"

Inledning

Hammargården ligger på Ekerö, cirka två mil från Stockholm. Till sin storlek är det ett av de största ungdomshemmen som sorterar under Statens institutionsstyrelse — både i fråga om platsantal och personalstyrka. Hammargården är dimensionerad att ta emot 25 ungdomar i åldrarna 15 — 20 år. Totalt finns fyra avdelningar som alla har olika inriktningar och karaktär. En av avdelningarna, Åsen, är en låsbar behandlingsavdelning för enbart flickor.

Hammargården arbetar i likhet med många andra särskilda ungdomshem utifrån en miljö-terapeutisk grundsyn. För att hålla detta arbetssätt levande och för att kunna utveckla metoden, har man knutit till sig en särskild handledare, Monica Clauson, som bl a har arbetat mycket nära med personalen på den nya flickavdelningen. "Personalens arbete", säger Monica, "handlar till stor del om att bygga upp trygga och tillitsfulla relationer med flickorna. Anknypningsprocessen är därför grunden i det miljö-terapeutiska arbetet. Först när flickorna har nått fram till detta stadium är det möjligt att åstadkomma en mer varaktig förändring".

Flickorna i skymundan

När jag träffar Leif Birgander, institutionschef vid Hammargården, i månadsskiftet juli/augusti 1996, börjar han med att ge en kort resumé om Hammargården i allmänhet och flickavdelningen Åsen i synnerhet. Hammargården har en lång historia bakom sig sedan tillkomsten 1939 och har fram till helt nyligen varit en i huvudsak grundmurad pojkinstitution. Hammargården har tagit emot flickor, men man har inte haft någon renodlad flickavdelning förrän i januari 1993 när Åsen startade. Dessförinnan var flickorna alltid i minoritet.

Upprinnelsen till Åsen kan bl a sökas i det omfattande forsknings- och utvärderingsarbete av § 12-vården som Stockholms läns landsting påbörjade 1983 när landstinget precis övertagit huvudmannaskapet för de särskilda ungdomshemmen. Syftet med detta projekt var bl a att differentiera vården och skapa alternativa vårdformer för särskilt utsatta grupper av ungdomar, däribland flickor. "Flickorna hade tidigare kommit i skymundan", säger Leif Birgander. Många av flickorna for illa på några av de tidigare tvåkönade institutionerna.

Förändringens vindar

Förändringarnas vindar på Hammargården har inte enbart gällt differentierade målgrupper, utan i lika hög grad arbetsmetodik och förhållningssätt i övrigt. En av de största förändringarna under senare år har varit fokuseringen på familjens och nätverkets betydelse. Vid varje inskrivning skall hela familjen infinna sig. Utredningsavdelningen har ett uttalat uppdrag att ha en aktiv kontakt och arbeta med familjeanhöriga och nätverket i övrigt. "Familjen är en kolossal resurs i behandlingsarbetet", framhåller Leif Birgander. Detta arbetssätt och förhållningssätt genomsyrar alla avdelningarna på Hammargården.

Åsen - Hammargårdens flickavdelning

Åsen startade sin verksamhet i januari 1993 och är fortfarande en ung avdelning. "Att arbeta med enbart flickor har varit något av en revolution på denna traditionellt sett pojkdominerande institution", säger Kim von Sivers, som sedan september 1993 har varit avdelningsföreståndare vid Åsen. "Flickors behov ser annorlunda ut än pojkarnas, de behöver en annan typ av uppmärksamhet. Pojkar är mer grupporienterade, medan flickor allmänt sett är mer inåtvända och självdestruktiva", säger von Sivers. Kännetecknande är ofta flickornas dåliga relation med mamman. "Vi vill att Åsen ska uppfattas som en frizon", är personalens budskap.

Avdelningen hade tidigare sex platser, men har sedan reducerats till fem p g a av bristande lokalutrymmen. I planeringen framöver ingår därför att det sker en tillbyggnad så man får tillgång till samtals-, utbildnings-, aktivitets- och personalrum.

Målet med behandlingen är att påbörja en process för att utveckla flickorna till självständiga människor med självkänsla och självförtroende. När flickorna lämnar Hammargården har de naturligtvis kommit olika långt i denna förändringsprocess, men i flertalet fall har en positiv förändring påbörjats hos den enskilda flickan.

Tillkomsten av Åsen har medfört att andelen flickor på Hammargården har ökat markant; från 8 procent 1990 till 48 procent 1994. Andra faktorer som kan ha påverkat tillströmningen av flickor kan vara ett ökat medvetande om flickors särskilda behov och att SiS tillämpar ett centralt intag.

Det har tagit tid att bygga upp en avdelning från grunden. Det är ingenting som sker över en kafferast, som Kim uttrycker saken. Saker och ting måste få ta sin tid, processen måste ha sin gång. En av behandlingsassistenterna berättar om erfarenheterna under den första tiden:

Första tiden präglades av brandkårsutryckningar. Fina kunskaper och teorier hade vi men vardagen övergick till en kamp för att få saker att överhuvudtaget fungera. Flickorna skar sig och vi besökte psykavdelningarna ofta. De kunde styra personalen via hot om att skära sig. Flickorna pendlade så mellan att ha behov att vara små och sitta med nallar och höra sagor läsas till att bli föraktfulla unga kvinnor som inte behövde någon hjälp alls. Vi märkte snabbt att vi behövde bra handledning för deras agerande blev så tungt att bära.

Våren 1995 dokumenterades och sammanfattades behandlingsmål, förhållningssätt, grundläggande regler etc i en liten handbok.

"Genomsnittseleven"

En typisk flicka som kommer till Åsen har ofta följande bakgrund:

Hon är 17 år och har fört ett vagabonderande liv. Hon har ett gravt missbruk och en begynnande kriminalitet. Hon kommer från en olämplig ursprungsmiljö och har haft skolproblem. Hon är känd hos socialtjänsten och lagts in på psykiatrisk klinik och varit i kontakt med PBU. Socialtjänsten vill att hon ska tas in för att skapa andrum. Hon har levt delar av sitt liv utan mamman som ofta har egna problem. Det finns misstankar om sexuella övergrepp och en synlig sexuell problematik.

(Källa: *Ur Malm Vaglands och Ulrika Bergströms föreläsning vid temadag 22 september 1994 på Hammargården om flickor inom tvångsvården*).

Av det pågående utvärderingsprojektet av särskilda ungdomshem kan man bli utläsa följande när det gäller det gäller "genomsnittsflickan" på Hammargården:

- Av de inskrivningsorsaker som socialtjänsten anger vid inskrivningstillfället framgår att 87 procent av pojkarna är kriminellt belastade, medan motsvarande andel för flickorna är 13 procent.
- Flickor har missbruk som den främsta inskrivningsorsaken (68 procent), medan motsvarande för pojkar är 39 procent.
- Flickorna har varit utsatta för sexuella övergrepp och/eller misstankar om detta i 47 procent av fallen medan motsvarande andel bland pojkarna är 4 procent.

Utveckla kvinnligheten

"Flickorna har på grund av sin bakgrund och sina upplevelser ofta en mycket dålig kroppsuppfattning och kroppsidentitet", säger Ulrika Wiklund som arbetar som behandlingsassistent på Åsen och som också har tjänstgjort inom Hammargårdens FoU-enhet. "En del har varit eller är prostituerade, varit utsatta för övergrepp i uppväxten osv". I början av behandlingsvistelsen märks detta på många olika sätt berättar Ulrika vidare. "En del går klädda i säckiga tröjor för att inte framhäva sin kvinnlighet, på sommaren kan vissa flickor gå omkring i långärmade tröjor trots att det är 30 grader varmt, en del har mycket svårt att uppträda i badkläder när vi är på en badstrand".

På Åsen har man varit mån om att ge miljön och inredningen en kvinnlig utformning, vilket bidrar till att utveckla flickorna i positiv riktning. "Det är viktigt att flickorna får en hemkänsla, eftersom de kommer att stanna under så pass lång tid", säger Ulrika.

Behov av utredning

När en ny flicka är aktuell för Åsen skall hon dessförinnan ha blivit ordentligt utredd, vilket bli en kan ske på Hammargårdens egen utredningsavdelning. Utredningsförfarandet är viktigt eftersom Åsen inte tar emot alla typer av flickor oavsett problembild. "Flickor som har en tung psykiatrisk problematik har vi inte kompetens att arbeta med", säger von Sivers. Målgruppen utgörs istället av flickor med begynnande missbruksproblem, vilka ännu inte har fastnat i ett avancerat alkohol- eller drogberoende.

Fasindelade program

Tiden på Åsen kan delas i olika faser:

- Introduktionsfas
- Behandlingsfas
- Utslussningsfas
- Eftervårdsfas

Introduktionsfas

De inledande veckorna kännetecknas av ett intensivt detektivarbete. Varje flicka tilldelas två kontaktpersoner — en manlig och en kvinnlig behandlingsassistent — vilka har träffat flickan vid minst ett tillfälle innan hon kommer till Åsen. "Kontaktpersonerna utvecklas närmast till att få en roll som ställföreträdande förälder", säger Kim.

Under de inledande fyra veckorna är avdelningen "låst" för den nyanlända flickan; hon får enbart lämna avdelningen i sällskap med personal. "Flickorna måste börja känna en inre ro, i annat fall skulle de bara sticka iväg", säger Kim. Kontaktpersonerna gör sina iakttagelser och dokumenterar dessa i ett särskilt observationsschema, familjearbetarna tar kontakt med familjeanhöriga. Efter två månader har man en ganska klar bild av flickan och hur det fortsatta behandlingsarbetet skall läggas upp. Personalen sammanställer sina observationer och har därefter ett första möte med socialsekreteraren. .

Behandlingsfas

Introduktionsfasen efterföljs av behandlingsfasen, som kan vara olika lång. Miljöterapi omsätts i verkligheten, i vardagliga situationer. Under denna tid deltar flickorna i Hammargårdens ordinarie skolverksamhet som dels har en

teoretisk prägel, dels är mer praktiskt inriktad (trädgård, kök, bilmek, snickeri). I denna verksamhet deltar flickor och pojkar tillsammans, något som Kim von Sivers tycker är mindre lämpligt. "Flickorna behöver utvecklas i lugn och ro och skapa sin egen identitet", säger Kim.

I slutet av behandlingsfasen kan det vara aktuellt för den enskilda flickan att påbörja en praktikplats och skolgång utanför Hammargården.

Utslussningsfas

Denna fas tar vid 6 månader innan eleven avslutar sin vistelse på Hammargården. Under detta halvår förbereds flickan på livet utanför institutionen. Kontakter knyts med Syo och arbetsförmedling, praktikplats och skolgång planeras.

Under utslussningsfasen ägnas också mycket tid till separationsbearbetning, vilket är en viktig process för eleven att gå igenom. "Man lämnar inte en institution obemärkt när man har vistats där 1,5 —2 år och knutit nära och positiva relationer med personal och övriga i flickgruppen", säger Kim von Sivers. Under delar av utslussningsfasen är det inte ovanligt att flickorna blir oroliga, rymningsbenägna och retarderar.

Eftervårdsfas

Eftervården pågår under minst 6 månader. Till grund för eftervården ligger en särskild eftervårdsplan som utarbetas i samråd med berörd socialsekreterare. Inledningsvis har man täta kontakter med den utskrivna eleven, därefter normaliseras dessa. Kontakterna kan ske både telefonledes och genom personliga besök

Lunden: "Vi syslar med livräddande insatser"

Inledning

Lunden är en relativt ung institution. Som LVMhem startade den sin verksamhet i december 1992. Man disponerar tio platser på en låsbar behandlingsavdelning. Målgruppen utgörs av narkotika- och blandmissbrukande kvinnor i åldern 20-35 år vars missbruk är så destruktivt att frivilliga insatser och vårdformer har visat sig otillräckliga. Lunden tar emot missbrukande kvinnor med en psykisk problembild samt gravida missbrukare i behov av extra hög omhändertagandenivå.

Drygt fyra år senare — i januari 1997— är det dags att komplettera verksamheten med ett särskilt ungdomshem för missbrukande unga kvinnor i åldersgruppen 16—21 år. Dessemellan har man hunnit med att starta en fristående utslussningsenhet med fyra platser (Villa Lunden) för de intagna kvinnor som kommit så långt i behandlingen att de inte längre behöver vara placerade på en låsbar avdelning. På försämrade ekonomiska förutsättningar har Lunden under senare delen av 1996 tvingats göra sig av med dessa särskilda utslussningsplatser. Det finns dock planer att under 1997 förvandla Villa Lunden till ett gemensamt aktivitetshus för såväl kvinnorna som är intagna enligt LVM som flickorna på särskilda ungdomshemmet. Aktivitetshuset kommer bli bestå av en keramikverkstad, syrum, rum för anhöriga som kommer på besök m m.

Som namnet antyder är institutionen belägen i lärodomsstaden Lund, där man har övertagit flera Rättspsykiatriska klinikens gamla lokaler på S:t Lars sjukhusområde. Institutionsstämpeln finns med andra ord i väggarna, även om man gör allt för att komma ifrån den negativa bild som Lunden kan associeras med. Eva Lindstedt, institutionschef vid Lunden, vill att verksamheten skall präglas av den kvinnoinstitution som den är - och snart även flickinstitution. Därför har hon gjort ett medveten satsning på den inre miljön. Varma färger och ombonad miljö möter besökaren vilken för övrigt har skapats av en kvinnlig arkitekt.

Specialisering på missbruk

Lundens ungdomshem kommer bli unikt i sitt slag, då man är den enda institutionen med huvudsaklig inriktning mot missbrukande flickor. Eva anser att det finns behov av särskilda ungdomshem som har en utarbetad kompetens att arbeta med missbruksproblem. "Det kan finnas en risk att vissa tjejer fortsätter sitt missbruk inne på institutioner som inte är profilerade att arbeta med missbrukande ungdomar". En drogfri miljö på institutionen är A och O, betonar Eva.

När jag första gången träffar Eva Lindstedt i maj 1996 håller man som bäst på med att förbereda den nya flickinstitutionen, som i likhet med LVM-hemmet kommer utgöras av en låsbar behandlingsavdelning med 10 platser, därav tre avgiftningsplatser.

Bakgrunden till att det särskilda ungdomshemmet startas upp är den efterfrågan på differentierade platser för gravt missbrukande flickor. Dessa flickor har ett tungt och distinkt missbruk bakom sig — ofta narkotikamissbruk —och har i många fall utnyttjats sexuellt. Erfarenhetsmässigt vet man att det inte är särskilt lämpligt att dessa flickor hamnar på tvåkönade avdelningar, där de ofta är i minoritet.

Särskilt ungdomshem för missbrukande flickor

Det nya särskilda ungdomshemmet kommer att inriktas på kortare vårdtider (3 — 5 månader). Man kommer att arbeta intensivt med missbruket för att sedan slussa eleven vidare till lämplig behandlingsform. Uppdraget är alltså att hejda utvecklingen av det destruktiva missbruket, att bryta trenden, så att flickan inte fastnar i en grundmurad missbrukaridentitet.

Om man inte lyckas i detta uppsåt är risken uppenbar att flickorna senare återfinns på LVMhemmet. De unga kvinnor som är intagna enligt LVM har nästan alla undantagslöst samma bakgrund som de flickor som utgör målgruppen för den nya ungdomsavdelningen, vilka ofta har debuterat i 12- 15 års åldern.

LVU-avdelningen blir ingen sedvanlig utredningsavdelning där flickorna finns intagna under 8 veckor. En del flickor har redan varit på utredningsavdelningar. Utredningsresurser kommer dock finnas att tillgå när så behövs.

Eva Lindstedt betonar att man inte har bestämt sig för någon metod med stort M, utan behandlingsuppläggning anpassas helt efter flickans situation och behov - inte tvärtom. Man kommer att ta emot alla typer av missbrukande 18 flickor, däribland de som har vistats på barn-och ungdomspsykiatrisk klinik. Eva betonar vikten av att inte någon avvisas. Gång efter annan återkommer hon till vem som är till för vem; "Det är vi som kommer anpassa oss efter flickornas behov!", klargör hon.

För att kunna möta dessa flickor kommer avdelningen att vara låsbar. Flickorna har behov av en fast struktur, de yttre ramarna kommer att vara fasta. Flickorna kommer aldrig att lämnas ensamma. "Vi kommer aldrig att släppa tjejerna ur sikte", betonar Eva. Fram till kl 24.00 kommer alltid tre anställda att vara i tjänst och under nattetid två anställda. Särskilda ungdomshemmet och LVM-hemmet kommer dock att integreras personalmässigt och understödja varandra vid behov, bl a om någon akut händelse skulle uppstå som kräver extra personalinsats. Uppdraget är med andra ord avgränsat och mycket specifikt. Efter vistelsen på Lunden kan det bli aktuellt att överföra flickorna till något annat behandlingshem, annan SiS-institution, familjehem etc.

Flickorna kommer dock inte enbart att vara "inlåsta", det tillåter för övrigt inte lagen. Inne på avdelningen är det främst frågan om "pyssel och hobbyaktiviteter". Flickorna kommer vara med om externa aktiviteter två gånger i veckan. För att återuppväcka gamla flickdrömmar — som många har försummat genom sitt missbruk och destruktiva liv i övrigt - har man redan nu tagit kontakt med ett stall i närheten, där flickorna kan få rida och sköta hästarna. Har man svårt med relationer till andra människor kan djur ha en läkande kraft, säger Eva som bl a pekar på erfarenheterna från Stall Frossarbo. Hon beklagar att man p g a allergirisken inte kan ha huskatter på institutionen. "En liten katt kan åstadkomma underverk".

Sysselsättningen i övrigt under dagen planeras på den gemensamma morgonsamlingen. Inslag under dagen kan bl a vara information från sjuksköterskan om sex och samlevnad och vad som händer med kroppen när man är aktiv missbrukare. "Även om många av tjejerna kan verka mycket avancerade har de samtidigt lite kunskap om sin egen kropp", säger Eva. En annan aktivitet består av viss skolundervisning via en lärare som kommer att finnas på Lunden två gånger per vecka. Från Lundens sida kommer man alltså inte att bedriva någon regelrätt undervisning. Någon skolplikt kommer inte att finnas. "Det rör sig snarare om att flickorna ska hålla sig å jour med verkligheten och återhämta några av sina kunskapsluckor", förtydligar Eva Lindstedt.

I behandlingshänseende kommer man inte att ägna sig åt gruppterapi, utan behandlingen kommer att bestå av individuella samtal, vilka dock inte kommer att ha någon strukturerad form, exempelvis äga rum en viss veckodag mellan vissa klockslag. "Eftersom personal alltid kommer att vara nära flickorna kan dessa samtal äga rum i princip när som helst och var som helst. Exempelvis under en promenad ute i det fria". Men det är naturligtvis svårt att bryta gamla beteenden. Eva citerar en tidigare intagen kvinna på LVM-hemmet som tyckte att "det gör sa ont när dimman lättar", för att travestera Karin Boyes ord om att visst gör det ont när knoppar brister.

Både män och kvinnor

Personalen kommer att delas in i två grupper om vardera sex anställda i varje. Varje grupp består bl a av socialsekreterare, psykiatrisjuksköterska och behandlingsassistenter. Drygt en fjärdedel av personalstyrkan kommer att bestå av män. "Goda män ", understryker Eva med emfas. Eva är personligen helt övertygad om att denna mix bland personalen är bra för flickornas fortsatta tillfrisknande. Flickorna har i många fall enbart träffat förövare och män som förtryckt eller utnyttjat dem för sin egen vinnings skull. I deras fortsatta utveckling som kvinna är det viktigt att de även kan se att det finns en annan typ av män i deras omgivning och i samhället i övrigt.

Bilden av "den goda mannen" innebär samtidigt att det är oerhört viktigt vem man rekryterar och anställer. "När jag anställde personal till LVM-enheten lade jag ner dubbelt så lång tid på intervjuerna och kartläggningen av de manliga sökanden", berättar Eva. Den manliga personalen måste vara mogen och inte gå in i olika spel som dessa ibland förföriska kvinnor kan iscensätta. På Lunden finns därför klart angivna regler som till sitt innehåll påminner om motsvarande på andra flickinstitutioner. Normalt sett får exempelvis manlig personal inte själv vistas 19 i flickornas rum. De ska i likhet med Caesars hustru stå över alla misstankar, något som Lunden också har lyckats leva upp till.

Apropå personalfrågor tycker Eva att man som anställd inte skall arbeta för länge på en låsbar LVM- eller LVU-avdelning, Fyra — fem års arbete vid denna typ av avdelning kan vara lämpligt, i annat fall är det lätt att bli avtrubbat i sitt eget känsloliv. Extern handledning är därför väsentligt för att hålla skärpan uppe och undvika utbrändhet.

Vi kommer att lägga stor vikt vid den sociala planeringen, säger Eva Lindstedt. Det är dessvärre ofta ett försummat kapitel på många behandlingshem och andra institutioner. "Utan att blinka kan man lägga ner en halv miljon kronor på en långvarig behandlingsinsats, men sedan blundar man för det faktum att flickan kan ha stora knarkskulder. Kan man inte redan under behandlingen lägga grunden för en sanering av allsköns konto- och knarkskulder, ter sig behandlingen nästintill meningslös. Om denna tunga ryggsäck inte har lättat är risken uppenbar att flickan inte anser sig ha något annat val än att återigen prostituera sig för att klara av skulderna", säger Eva, som tillägger: "Hon måste vara ren i dubbel bemärkelse när hon lämnar institutionen! Under vistelsen här måste flickan sanera alla delar av sitt gamla liv".

Den typiska flickan

Den typiska flickan kommer att ha påfallande likheter med de kvinnor som i dag är intagna enligt LVM. Det är bara åldern som skiljer och hur långt de har kommit i missbrukskarriären, säger Eva Lindstedt. De har varit utsatta för sexuella övergrepp och/eller misshandel. Dock inte alla, men ungefär hälften av flickorna har denna bakgrund. Ett

annat gemensamt drag är det svek som de har utsatts för; av den ena eller båda föräldrarna, av samhället etc. Vissa av flickorna har vandrat ut och in på familjehem och behandlingsinstitutioner i takt med att samhället har givit upp och misslyckats. Det är ingen tillfällighet att forskaren Håkan Jönsson för några år sedan på uppdrag av Socialstyrelsen gav ut en skrift med den talande titeln Sammanbrott i familjehem. Evas sammanfattande reflektion är entydig: "tala om svek från vuxenvärlden..."

Några av flickorna har dragits in i missbruket via förälskelse i äldre killar, vilka till en början har överöst dem med presenter och bjudit på fina middagar för att sedan bjuda dem på knark. Steget från knark till prostitution har inte varit lång. Dessa flickor kommer snabbt in i ett tungt missbruk. "Om det har tagit 10 år för killen kan det ta sex månader för tjejen att nå samma punkt", säger Eva. Denna historia kan låta schablonartad och förenklad, men dessvärre är den verklighet för alltför många flickor.

När flickorna kommer till Lunden kan man förvänta sig att de i likhet med de nyintagna kvinnorna på LVM-enheten är nergångna. Under de första veckorna kan de vara i behov av somatisk omvårdnad p g a misshandel, oläka frakturer, osv.

Ympa över erfarenheter

Den nya LVU-enheten förbereds minitöst. En särskild projektgrupp har bildats där bl a behandlingsassistenterna Anna-Karin Ekman och Annika Staaf ingår. Anna-Karin berättar att man under våren 1996 besökte ett antal olika flickinstitutioner för att samla in och ta lärdom av deras erfarenheter, bl a har man besökt Brättegården. Eva Lindstedt inflikar att man också kommer dra nytta av erfarenheterna när man startade LVM-enheten. Man kommer inte att begå samma typ av misstag en gång till!

I början av september 1996 satte Anna-Karin och Annika igång sitt arbete. Man har åtskilliga impulser från de två nätverksgrupper för flickinstitutioner respektive missbrukande ungdomar, vilka Lunden ingår i. Deras uppdrag består både av att lösa konkreta problem eller frågeställningar, men också att komma fram till en gemensam arbetsmetodik och ett gemensamt förhållningssätt. För att få en bas att stå på har man gått grundligt tillväga:

- Man har plöjt igenom teoretiskt bakgrundsmaterial om ungdomsbehandling i allmänhet och om flickor i synnerhet.
- Dokumenterat erfarenheterna från LVM.
- Inventerat arbetsbeskrivningar och behandlingsplaner.
- Skickat ut enkäter.
- Påbörjat intervjuer av viss personal.
- Utformat introduktionsprogram för den personal som kommer nyanställas.

Under planeringsfasen har man också för avsikt att bygga upp ett nätverk i form av blivande samarbetspartners (familjehem, behandlingshem inom och utanför SiS).

På Lunden har man utarbetat en särskild modell för att underlätta erfarenhets- och kunskapsöverföringen till den nya LVU-enheten. Några av LVM-personalen kommer att gå över till den nya enheten och därmed bilda stommen i det nya arbetslaget. På detta sätt säkerställer man kontinuiteten och att den nya enheten integreras i den totala verksamheten. "Vår samlade missbrukskompetens ympas in i den nya avdelningen", som Eva Lindstedt uttrycker det.

Solgården: "Respekten för flickorna är fundamentet i behandlingen

Inledning

Solgården som ligger strax utanför Falkenberg startades för cirka fem år sedan med Göteborgs stad som huvudman. Målgruppen utgörs av flickor i åldersgruppen 16—20 år, d v s samma grupp som hos flertalet andra särskilda ungdomshem vilka är renodlade flickinstitutioner. Solgården består av två låsbara avdelningar om vardera fem platser. Victoria (f d Freja) har tidigare varit behandlingsavdelning men är sedan hösten 1996 en kombinerad akut- och utredningsavdelning till följd av den stora efterfrågan på sådana platser. Amanda är behandlingsavdelning. Solgården arbetar utifrån ett miljö-terapeutiskt synsätt.

Den nya institutionens tillblivelse i oktober 1992 föregicks av tio års diskussioner mellan olika västsvenska kommuner och landsting, berättar Gun Larsson, institutionschef på Solgården. Vid varje diskussionstillfälle var de olika kommunrepresentanterna rörande överens om att behovet av en separat institution för flickor med grava sociala problem var mycket stort. Men ärendet drog ut på tiden och ingenting tycktes hända. Vem tog sig an flickorna under tiden? Enligt Gun Larsson var det mest vanliga åtgärden från samhällets sida: ingen alls eller öppna behandlingsalternativ som inte motsvarade flickornas behov.

Målgrupp

När Solgården öppnade förutsatte man att de mest vanliga intagningsorsakerna skulle vara kriminalitet, missbruk och psykiska störningar i nu nämnd ordning. Men, den dominerande intagningsorsaken är i själva verket "ett kraftigt, långvarigt och varierat missbruk", som Gun Larsson uttrycker det. Problembilden hos eleverna är alltså först och främst missbruket. Bilden av genomsnittsflickan är naturligtvis mer komplicerad än så. Med sig i bagaget har dessa också ofta:

- psykisk problematik som ofta gränsar till psykiatri
- ursprungstrauman i form av fysiska, psykiska och/eller sexuella övergrepp
- komplicerade relationsstörningar/ dubbelbindningar
- tillitsproblematik
- gränspsykotiska tillstånd

- självdestruktivitet
- utåtriktad destruktiv aggressivitet.

Flickornas uppväxt- och livssituation har i regel medfört att de tidigt har blivit övergivna och inte varit önskade eller bekräftade som barn. De flickor som kommer till Solgården har vanligtvis flera oavslutade behandlingsplaceringar bakom sig.

Det övergripande målet för behandlingen kan sammanfattas i följande punkter:

1. Bryta ett destruktivt beteende
2. Ge skydd och beskydd
3. Ge bekräftelse
4. Genom struktur i vardagen som skapar trygghet och förutsägbarhet
5. Definiera problembilden
6. Lyfta fram resurserna och stärka dem
7. Motivera till förändring.

Ny inriktning

Solgårdens historia är samtidigt historien om en institution som tidigare haft initiala problem på en avdelning (Victoria), men som också lyckats lösa dem. Den nyrekryterade personalen var ny och ovan att arbeta tillsammans. Personalgruppen hade inte förväntat sig flickor med den svåra bakomliggande problematik vilka kom att bli placerade på Solgården. Man hade exempelvis inte förväntat sig att de skulle vara så pass manipulerande. Man var inte heller förberedd på den öppna aggressivitet som man mötte hos många av dessa flickor. "Men", säger Gun Larsson, "detta är inte så konstigt. På Solgården placerades och placeras alljämt restgruppen av flickor med svåra problem, de flickor som öppna vårdformer har misslyckats med".

Avdelningen fick för drygt 2 år sedan en helt ny inriktning. Från behandlingsavdelning är uppdraget nu att vara en akutavdelning (Victoria). Och, säger Gun, man har verkligen lyckats leva upp till innebörden av avdelningsnamnet. Idag är Victoria en väl fungerande avdelning med ett tydligt mål och med en väl fungerande arbetsgrupp. Man har nu gått vidare och avdelningen fungerar sedan hösten 1996 som en kombinerad akut- och utredningsavdelning. Placeringarna resulterar i fullständiga utredningar för respektive elev med avseende på såväl social status som pedagogiska, psykologiska och medicinska bedömningar.

Utvecklingen har under dessa fyra år skett över hela linjen; alltifrån en ökad medvetenhet om uppdragets tyngd till bättre teoretiska och praktiska erfarenheter i personalgruppen. Rollfördelningen mellan behandlingsassistenter, kontaktpersoner, avdelningsföreståndare är tydligt definierad. På institutionen finns det utarbetat en handbok som bland annat innehåller en beskrivning av arbetsmetodik, innebörden av kontaktmannaskap, kvalifikationskrav, säkerhetsföreskrifter, rutiner på olika områden osv.

Gemensam grundsyn

Det gemensamma förhållningssättet utgår från två frågor: Vad skall vi ge och vad skall vi göra? "Dessa frågor är viktiga att ställa, eftersom flickorna kommer till oss mot sin vilja", säger Gun Larsson. Svaren på dessa frågor har gemensamt vuxit fram under årens lopp. En gemensam grundsyn ökar inte enbart kvaliteten på behandlingen, utan bidrar också till att skapa en fungerande struktur. Några av Solgårdens teser finns det skäl att återge i sin helhet: *Vi ska genom vår egen inställning, hållning och förhållningssätt förmedla att varje flicka som kommer till oss är värdefull och möta henne med respekt. Respekten för medmänniskan-flickan skall vara ett grundläggande fundament i allt vi gör.*

Det är inte samma sak som att vi accepterar hennes handlingar, beteende, uppförande — inte alls! Handlingar får konsekvenser.

Att bry sig, att se, att bekräfta någon, gör man i ord, men lika mycket i sin hållning och handling. Konflikten blir nödvändig och värdefull om man ser konflikten som en möjlighet.

Samtalet viktigt

Under besöket på Solgården återkommer personalen ofta till samtalet som en viktig och förlösande kraft i mötet med eleverna. Detta går också tillbaka till den gemensamma grundsynen och arbetsmetoden; det miljöterapeutiska arbetssättet skapar förutsättningar för möten och möjligheter att påverka. Dialogen och närheten är kontaktskapande. Det är framför allt respektive kontaktperson som har till uppgift att bygga upp och utveckla en tillitsfull relation med flickan samtidigt som det är viktigt att denna kontakt inte blir alltför tät. Denna balansgång kan vara svår att upprätthålla, men är icke desto mindre viktig, betonar Gun.

Samtalets karaktär är jag-stödjande, utredande och klargörande. Ofta utgår man från ett visst tema eller att man håller en röd tråd under samtalets gång.

Vid behandlingskonferensen drar man upp riktlinjerna för den fortsatta behandlingen. Den enskilda flickan får delmålen skriftligt presenterade för att inpränta vikten av dem. Det händer naturligtvis att eleven protesterar eller har synpunkter. Institutionen har till syvende och sist det slutgiltiga ansvaret.

Behandlingen av gruppen äldre flickor (16 -20 år) är inte helt problemfri. Dessa har varit med om så många svek från vuxna att det har satt djupa spår, varje misslyckande förstärker flickans egen bild av att inte duga. Flickorna agerar ut detta genom bl a ett självdestruktivt beteende. Samtidigt finns det elever som tillhör den tysta skaran.

Det har hänt att några av de intagna flickorna själva är mammor och för personalen gäller det då att stärka flickans roll som mamma och vad det konkret innebär att vara en god förälder. Det är också viktigt att flickan får bearbeta sina skuld känslor över att ha övergivit sitt barn.

Behandlingspersonalen består av både män och kvinnor. Av den manliga personalen krävs "lite extra" för att kunna arbeta med dessa flickor: vuxenhet och mognad, ett tydligt förhållningssätt, beredskap att han kan bli utsatt för manipulationer och att han ej kommer för nära i fysisk bemärkelse. Solgården har hittills enbart positiva erfarenheter av en blandad personalgrupp.

Fritid

Solgården ser fritiden som en integrerad del av behandlingen, varför man har sett det som väsentligt att skapa en meningsfull fritid för sina elever. Detta är inte enbart viktigt under vistelsen på Solgården, utan i ännu högre grad efter behandlingsvistelsen. Fritidsaktiviteterna skall vara en källa både till glädje och nytta. Ur pedagogisk synvinkel kan man se dessa aktiviteter som en social färdighetsträning.

Aktiviteterna är till viss del strukturerade och följer ett visst schema, vilket innebär att flickorna också lär sig att ta ansvar för en påbörjad aktivitet och för att slutföra den.

Framöver har man planer på att engagera en utomstående resurs som kan vägleda eleverna när det gäller form och färgsättning, vilket också bedöms ha ett terapeutiskt värde. I trädgården finns ett växthus och ett snickeri. Inte minst det sistnämnda har visat sig vara mycket uppskattat och värdefullt för flickornas del. Den skapande verksamheten är ett medvetet led för att stärka självförtroendet hos flickorna.

Praktik och arbete

När flickorna under behandlingen har uppnått en tillfredsställande inre stabilitet får de möjlighet att även på egen hand utföra olika aktiviteter utanför Solgården. Bland annat har vissa flickor praktikplaceringar på arbetsplatser utanför institutionen. Under denna placering har Solgården en aktiv uppföljning med både den enskilda arbetsplatsen och berörd elev.

Utluss och eftervård

Socialtjänstens uppdrag styr uppläggningsen av behandlingen. Man strävar från Solgårdens sida till att det formuleras konkreta uppdrag. Emellanåt har man diskussioner om realismen i dessa mål. Med socialtjänsten har man utarbetat en mycket bra och väl fungerande utlussningsmodell. Under utlussningsfasen kan flickorna få hjälp med framtida sysselsättning, utbildning etc.

Som en del av eftervården har kontaktpersonen i regel en aktiv uppföljning med flickan under 3—4 månader efter avslutad vistelse.

Stall Frossarbo: "Hästen blir den slutna avdelningens låsta dörr"

Inledning

Det som i dag är Stall Frossarbo i Björklinge, cirka tre mil norr om Uppsala, var tidigare ett narkomanvårdskollektiv. Fastigheten stod öde och tom en längre tid innan Stockholms läns landsting i oktober 1987 startade Stall Frossarbo som ett mellanvårdsalternativ inom § 12-vården. Eldsjälen bakom Stall Frossarbo var och är alltjämnt Sven Forsling, institutionschef.

Det är knappast någon överdrift att påstå att Stall Frossarbo är Sven Forslings skapelse. Det startade som en direkt följd av det resultat som framkom i Forslings egen rapport *444 Stockholmsungdomar i kris*, som Stockholms läns landsting publicerade 1988. I rapporten följde man upp vad som hänt med de ungdomar som under åren 1983-85 var intagna på länets akut-och utredningsavdelningar. I korthet visade det sig att flickorna inom § 12-vården for illa. Institutionsvården var dåligt anpassad efter flickornas behov. De var alltid i minoritet (cirka 20 procent). "I de starkt pojkdominerade behandlingsgrupperna fick flickorna lite utrymme att bearbeta sin problematik och fick allt som oftast träda tillbaka för pojkarna", säger Sven Forsling.

Problembilden skilde sig markant mellan flickor och pojkar. I sin studie konstaterade Sven Forsling att det fanns statistiskt säkerställda skillnader mellan pojkar och flickor på särskilda ungdomshem när det gällde variablerna i vidstående tabell. Vid denna tidpunkt arbetade Sven Forsling som chefspsykolog för §-12 vården inom landstinget.

Utifrån sin studie ville han starta en separat flickinstitution för vilken landstinget då var huvudman

Han besjälades av en idé att denna institution skulle erbjuda en alternativ behandlingsform där flickornas vistelse skulle vara uppbyggd kring arbetet och skötseln av hästar. Den bärande tanken — då som nu — är att använda hästen som ett terapeutiskt hjälpmedel. För jag-svaga flickor är det lättare att klara av en relation till hästar. "Denna relation", säger Sven, "kan se ut hur som helst. Flickan vågar vara sig själv och behöver inte 'styla upp sig', betonar han. När flickan tar hand om hästen tar hon också hand om sig själv".

Sven berättar att det i början var trångt i portgången. Ansvariga politiker var skeptiska till både tanken på en särskild flickinstitution, men också till att det skulle finnas hästar som en central del i behandlingsidén. Eivor Kjellgren vid landstingets Nordvästra omsorgsnämnd ställde sig dock bakom Svens idé. Till slut beslöt landstinget att Stall Frossarbo skulle bedrivas i projektform med start hösten 1987. Från början var avsikten att Frossarbo skulle ta emot både flickor och pojkar samtidigt som flickorna skulle vara i majoritet. Men så småningom har Stall Frossarbo utvecklats till att uteslutande vara en flickinstitution.

Variabel

Psykiskt våld i relation fader — elev

Pojkar

Flickor

Misstanke eller offer för någon form av sexuella övergrepp	X		
Prostitution			X
Sexuellt utnyttjad			X
Narkotikamissbruk	X		
Relationsstörningar	X		
Sociala värderingar — kriminella			X
Stöd	X		
Skadegörelse	X		
Våld, misshandel	X		
Rån	X		
Vagabondage	X		
Självordsförsök			X
Olämplig ursprungsmiljö	X		
Bättre läs/skrivkunskaper	X		
Positiv bindning elev - moder	X		
Negativ bindning elev - fader			X
Biologisk moder vill ej ha kontakt	X		
Fysiskt våld, relation moder - elev	X		
Psykiskt våld, relation moder — elev	X		X

Källa: Forsling, Forskaren och praktikern. 1: Armelius et al (red): Vård av ungdomar med sociala problem — en forskningsöversikt (LiberUtbildning, 1996).

Målgrupp och behandlingsfilosofi

Stall Frossarbo's målgrupp utgörs av flickor i åldern 15—20 år där problematiken huvudsakligen utgörs av missbruk och kriminalitet. Totalt förfogar man över sex platser. Placeringen är frivillig, d v s flickorna söker sig själva till Frossarbo. 1 genomsnitt uppgår behandlingstiden till 1,5 år.

Varje flicka handhar och sköter om sin "egen" häst. Genom betoningen på umgänget och relationen med hästarna så spränger man det traditionella "terapeutiska rummet", säger Sven. Denna behandlingsmodell är ett försök att finna en alternativ form för terapeutiskt arbete med ungdomar som är tidigt relationsstörda och dåligt motiverade till enbart terapeutiskt arbete.

Hästarna hjälper flickorna att "stanna upp", som Sven Forsling uttrycker det. "Det är genom hästarna som flickorna vågar knyta an till vuxna. Hästen blir hos oss den slutna avdelningens låsta dörr. Men det är en dörr som hos oss på ett nästan magiskt sett öppnar upp både sig själv och flickorna", säger Sven.

Även efter avslutad behandlingsvistelse har flickorna möjlighet att besöka Stall Frossarbo, vilket är viktigt både för dem själva och de nya eleverna.

Utbildning

Under sin vistelse på Stall Frossarbo genomgår flickorna en särskild hästkötutbildning i fyra steg enligt följande:

Grundkurs I — 2 mån

Grundkurs II — 2 mån

Avancerad kurs I — 4 mån

Avancerad kurs II — 4 mån

Utbildningen leds av Sven Forsling. Varje delkurs avslutas med examination och kursintyg.

Sedan 1997 har Stall Frossarbos hästkötutbildningen gymnasiestatus.

Om möjligt kommer utbildningen att utökas med ett femte steg som innebär att en elev under handledning praktiserar utomlands.

Personal

För närvarande uppgår personalstyrkan till 10,5 personer omräknat till heltidstjänster. Sven Forsling är kritiskt inställd till en alltför stor personalgrupp. "Om det blir för stor personal dödar man den växtkraft som finns. Allting riskerar då att bli formaliserat. Projektet kan 'dödas' om man organiserar ihjäl det", säger Sven.

Utvärdering

Hittills har ett 50-tal flickor genomgått behandlingen vid Stall Frossarbo. När Sven Forsling går i pension i mitten av 1997 kommer han åter att ta på sig rollen som heltidsengagerad forskare. Framför honom finns då uppgiften att på uppdrag av SiS utvärdera Stall Frossarbos behandlingsmetoder och behandlingsresultat.

Referenser

Armelius B, Bengtzon S, Rydelius P-A, Sarnecki J, Söderholm Carpelan K (red):

Vård av ungdomar med sociala problem — en forskningsöversikt SiS och Liber Utbildning, 1996

Båge C m fl:

Miljöterapi Aldus, 1971 (3:e uppl).

Forsling S:

444 Stockholmsungdomar i kris Stockholms läns landsting, 1988.

Hammargården:

Flickor behöver stöd. Hur ska vi arbeta? En sammanfattning från temadag om tjejer inom tvångsvården den 22 september 1994 på Hammargården. Hammargården, 1994.

Larsen, E:

Miljöterapi och arbetsmiljö Rapport 1997:2. Statens institutionsstyrelse.

Socialpedagogiskt Centrum:

Miljöterapi i dag Konferensrapport. Vårdhögskolan i Vänersborg, 1996.

Socialstyrelsen:

Behandlingsplanering inom socialtjänsten SoS redovisar 1988:16.

Sundin B:

Individ, institution, ideologi Aldus, 1972 (3:e uppl).

Thylefors I, Kylén S:

Strukturmedveten och behovsanpassad behandling av jagsvaga Psykisk Hälsa nr 3/1989.

SiStone, nr 1/1995, 2/1996.